

Вимоги до впровадження концепції постійного вдосконалення сформульовано відповідно до послідовності реалізації положень концепції, а також з урахуванням того, що цю послідовність можна застосовувати не лише до управління підприємством в цілому, а й певною групою працівників (структурного підрозділу, тимчасової команди, яка має розв'язати конкретну проблему в діяльності підприємства). Сформульовані вимоги до впровадження концепції постійного вдосконалення передбачають зміни в менеджменті підприємства, особисту участь керівників підприємства, зміну ставлення до персоналу підприємства, стандартизацію та вимірювання ефективності використання в управлінні підприємством концепції постійного вдосконалення. Сукупність показників ефективності використання концепції містить як відомі, так і спеціально сконструйовані показники економічної ефективності, які описують витрати

часу, праці та матеріалів, витрати та втрати підприємства та якість продукції з урахуванням скерованості концепції (підвищення якості продукції, продуктивності праці, зменшення витрат і скорочення часу на виготовлення продукції) та рівнів, де відбуваються зміни (робоче місце, процес, структурний підрозділ, підприємство).

ЛІТЕРАТУРА

1. Коленсо М. К. Стратегия кайзен для успешных организационных перемен : [пер. с англ.] / М. К. Коленсо. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 175 с. – (Серия «Менеджмент для лидера»).
2. Павлюченко В. Кайдзен без страсти не получится [Электронный ресурс] / В. Павлюченко. – Режим доступа : <http://www.hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=960>. – Название с экрана.

УДК 334.735:339.13.332.1

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКІВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

**П. Ю. Балабан, кандидат економічних наук;
Б. А. Курлейко**

Після прийняття постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про передачу з 1987 р. ринків із комунальної власності у власність споживчої кооперації, система мала у своєму розпорядженні станом на 1.01.1991 р. 1576 колгоспних ринків на 421 тис. торгових місць, у тому числі 100 критих на 36 тис. місць. Вони були призначені для торгівлі переважно сільськогосподарською продукцією за кооперативними цінами, що формувалися під впливом попиту та пропозиції. Зміни, що відбулися в економіці України в процесі переходу до ринку, мали визначальний вплив на розвиток ринкової торгівлі. Інфляція і гіперінфляція перехідного періоду, зубожіння населення, осо-

бливо сільського, зростання безробіття – усе це сприяло швидкому розвитку ринків.

Однак зростання чисельності й ролі ринків у сфері роздрібної торгівлі та економіці країни не були достатньо висвітлені в економічній літературі. Можна назвати лише незначну кількість науковців, які присвятили свої праці цим проблемам, а саме: Я. Антонюк, В. Апопій, С. Рудницький, С. Сукачова та ін. Як правило, ми досліджували питання розвитку ринків здебільшого на загальнодержавному рівні. На рівні системи споживчої кооперації та окремих регіонів ці проблеми практично не розглядали, що і визначило актуальність дослідження.

Проведені ми обстеження ринків Укоопспілки, Кіровоградської області та Кіровоградської облспоживспілки показали, що з 1991 р., чисельність кооперативних ринків постійно скорочується: у системі Укоопспілки – з 1576 до 1057 од. у 1995 р., 719 – у 2000 р., 563 – у 2005 р. і 423 у 2010 р. При цьому чисельність ринків у цілому в Україні мала іншу тенденцію: зростання чисельності й потужності ринків за період з 1991 по 2005 рр. (на 36,4 %) і стабілізація чисельності та незначне скорочення за період з 2005 по 2010 рр. (на 4,4 %).

Аналогічні процеси проходили і в регіонах. Так, в Кіровоградській області чисель-

ність ринків зростала з 1990 по 2000 рр., після чого відмічається скорочення їх чисельності із 103 од. до 75, або на 27,2 % у 2010 р. Для Кіровоградської облспоживспілки була характерною чітко відстежувана тенденція до скорочення кількості ринків із 25 у 1991 р. до 21 у 2005 р. і 13 у 2010 р.

Слід, однак, підкреслити, що порівняно з чисельністю підприємств роздрібної торгівлі Кіровоградської обл., скорочення мережі торгових ринків в останній час відбувалося більш низькими темпами, ніж чисельності магазинів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники динаміки розвитку ринків і магазинів Кіровоградської області за 2000–2010 р.

Рік	Кількість підприємств, од.							
	усього		у тому числі					
	магазинів	ринків	продовольчих		непродовольчих		змішаних	
магазинів			ринків	магазинів	ринків	магазинів	ринків	
2000	2008	103	716	4	695	15	597	84
2005	1504	82	847	7	657	10	...	65
2006	1440	78	750	4	690	9	...	65
2007	1403	76	728	4	675	9	...	63
2008	1327	75	665	3	662	10	...	62
2009	1234	73	637	2	597	9	...	62
2010	1271	75	643	2	628	9	...	64
2010 р. у відсотках до 2000 р.	63,3	72,8	89,8	50,0	90,4	60,0	...	76,2

Так, якщо чисельність магазинів за період, що аналізується, скоротилася на 36,7 %, то кількість ринків – на 27,2 %. Підкреслимо, що значна маса ринків Кіровоградської області за асортиментною ознакою була представлена змішаними ринками, на частку яких у загальній їх чисельності припадало від 81,6 до 85,3 %.

Очевидно, що за останні десять років суттєвих змін у структурі ринків за асортиментним профілем не відбулося. Частка змішаних ринків у загальній їх чисельності у Кіровоградській області не знижувалася нижче 81,6 %, а на 1.01. 2011 р. вона зросла на 3,7 % порівняно з 2000 р. При цьому частка продовольчих ринків скоротилася на 1,2 %, непродовольчих – на 2,6 %. Як бачимо, після 2007 р. чисельність ринків стабілізувалася. За останні чотири роки варіація темпів змін кількості ринків

не перевищувала 5–7 % і лише чисельність продовольчих ринків у Кіровоградській області скоротилася на 50,0 % (з 4-х до 2-х од.).

Характерно, що серед продовольчих і непродовольчих ринків основна маса ринків була широкої спеціалізації (табл. 2).

На 1.01.2011 р. у загальній чисельності ринків на частку спеціалізованих (продовольчих і непродовольчих) припадає 14,7 % (у 2000 р. – 18,4 %). За період, що аналізується, чисельність спеціалізованих ринків скоротилася: на 50,0 % – продовольчих і 40,0 % – непродовольчих, тоді як змішаних – на 23,8 %. Причому серед продовольчих ринків вузько-спеціалізовані у 2000 р. становили 25,0 %, у 2010 р. – 50,0 %, серед непродовольчих – відповідно 53,3 та 55,6 %.

Таблиця 2

Розподіл ринків Кіровоградської області за спеціалізацією у 2000–2010 рр.

Показник	Рік					2010 р. у відсотках до	
	2000	2007	2008	2009	2010	2000 р.	2009 р.
Усього ринків, од.	103	76	75	73	75	72,8	102,7
з них:							
продовольчі	4	4	3	2	2	50,0	100,0
у тому числі							
сільськогосподарські	1	1	–	1	1	100,0	100,0
інші продовольчі	–	3	3	1	1	–	100,0
Непродовольчі	15	9	10	9	9	60,0	100,0
у тому числі речові	8	3	4	4	4	50,0	100,0
інші непродовольчі	7	6	6	5	5	71,4	100,0
Змішані	84	63	62	62	64	76,2	103,2

Тенденція до незначного скорочення часом, не призвела до зменшення їх ролі у кількості споживчих ринків Кіровоградської області, яка відстежується останнім часом, не призвела до зменшення їх ролі у реалізації сільськогосподарської продукції (табл. 3).

Таблиця 3

Реалізація основних видів сільськогосподарської продукції на ринках Кіровоградської області за 2000–2010 рр.

(т)

Показник	2000 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у відсотках до	
						2000 р.	2009 р.
Реалізовано продукції:							
М'ясо, сало, птиця	5414	10736	9698	10123	12580	2,32 р.	124,3
Картопля	6684	9283	8131	9250	10558	157,9	114,1
Овочі	14171	14437	11925	13752	17922	126,5	130,3
Фрукти, ягоди	7431	7560	6209	8969	12495	168,1	139,3
У розрахунку на один ринок:							
- м'ясо, сало, птиця	52,6	141,3	129,3	138,7	167,7	3,19 р.	120,9
- картопля	64,9	122,1	108,4	126,7	140,8	2,17 р.	111,1
- овочі	137,6	190,0	159,0	188,4	239,0	173,7	126,8
- фрукти, ягоди	72,1	99,5	82,8	122,9	166,6	2,31 р.	135,6
У розрахунку на одну особу (кг):							
- м'ясо, сало, птиця	4,7	10,3	9,4	9,9	12,4	2,64 р.	125,3
- картопля	5,8	8,9	7,9	9,0	10,4	179,3	115,6
- овочі	12,2	13,8	11,5	13,5	17,7	145,1	131,1
- фрукти, ягоди	6,4	7,2	6,0	8,8	12,3	192,2	139,8

І у розрахунку на один ринок, і у розрахунку на одну особу за 2000–2010 рр. реалізація продукції агропродовольчого ринку суттєво зросла. Зокрема: м'яса, сала, птиці – у 3,2 рази, картоплі – у 2,2 рази, фруктів і ягід – у 3,3 рази, овочів – у 1,7 разу. Відповідно збільшилася реалізація на одну особу: м'яса, сала та птиці – у 2,7 рази, картоплі – у 1,8 разу, фруктів і ягід – у 1,9 разу, овочів – 1,5 разу.

Станом на 1.01.2011 р. споживча кооперація Кіровоградської області мала у своєму розпорядженні 13 ринків з продажу споживчих товарів (табл. 4).

Порівняно з 2000 р. чисельність ринків зменшилася на 8 од., або на 38,1 % на фоні скорочення загальної чисельності ринків області на 27,2 %. Частка ринків споживчої кооперації у загальній чисельності ринків облас-

ті при цьому скоротилася на 3,1 % – з 20,4 до 17,3 %. Одночасно кількість торгових місць на кооперативних ринках скоротилася з 12014 до

11620 од., або на 3,3 %, при зростанні відповідного показника в цілому по Кіровоградській області з 21413 до 22544 місць, або на 5,3 %.

Таблиця 4

Характеристика змін у загальній чисельності ринків Кіровоградської області та ринків Кіровоградської облспоживспілки за 2000–2010 рр.

Показник	2000 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у відсотках до	
						2000 р.	2009 р.
Загальна кількість ринків, од.	103	76	75	73	75	72,8	102,7
У тому числі споживчої кооперації	21	15	15	13	13	61,9	100,0
Частка споживчої кооперації у загальній чисельності, %	20,4	25,0	20,0	17,8	17,3	–	–
Кількість торгових місць на ринках, од.	21413	23502	23096	22738	22544	105,3	99,1
У тому числі споживчої кооперації	12014	11888	11802	11480	11620	96,7	101,2
Частка споживчої кооперації у загальній чисельності місць, %	56,1	50,6	51,1	50,5	51,5	–	–

Таким чином, за останні 10 років у Кіровоградській обл. проявляється тенденція до скорочення загальної кількості ринків при зростанні кількості торгових місць на ринках, що свідчить про ліквідацію переважно невеликих за чисельністю торгових місць ринків. При цьому і чисельність ринків споживчої кооперації, і кількість торгових місць на них продовжували скорочуватися, що вказує на на-

явність різних за направленістю тенденцій порівняно із загальнообласними.

За наявності чіткої тенденції до скорочення за останні десять років чисельності ринків Укоопспілки, Кіровоградської обл. та Кіровоградської облспоживспілки, потужність ринків, на відміну від чисельності, характеризується тенденцією до зростання (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка середньої потужності ринків Кіровоградської області та Кіровоградської облспоживспілки за 2000–2010 рр.

Рік	Кількість місць у середньому на один ринок, од.				Динаміка, у відсотках до попереднього року			
	усього ринків	у тому числі споживчої кооперації	інші	кооперативні ринки у % до всього	всього ринків	у тому числі споживчої кооперації	інші	кооперативні ринки у % до всього
2000	207,9	572,1	114,6	2,75 р.	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	309,2	625,7	203,8	2,02 р.	148,7	109,4	177,8	73,4
2008	307,9	621,2	201,7	2,02 р.	99,6	99,3	99,0	100,0
2009	311,5	655,4	201,0	2,10 р.	101,2	105,5	99,6	104,0
2010	300,6	655,4	199,6	2,18 р.	96,5	100,0	99,3	103,8

При цьому розмах варіації у динаміці потужності ринків Кіровоградської області такий: для ринків області – 144,6 %, для кооперативних ринків – 114,6 %, для інших – 174,2 %. Очевидно, що найвищими

темпами зростала середня потужність некооперативних ринків (порівняно із загальною потужністю ринків області – майже на 30 %), нижчими темпами – кооперативних (на 14,6 %).

За наявності загальної тенденції до збільшення кількості місць на ринках області ринки споживчої кооперації в окремі роки були в середньому у 2–2,7 рази потужнішими, ніж ринки Кіровоградської області і у 3,3–5 рази – ніж інші ринки.

У процесі економічного аналізу стану матеріально-технічної бази ринків важливе значення відводиться матеріально-технічній оснащеності ринків. Проведене нами обстеження ринків Кіровоградської облспоживспілки показало, що за період з 2005 по 2010 рр. змінювалась як чисельність ринків, так і їх оснащеність (табл. 6).

Динаміка середніх показників розвитку матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської ОСС засвідчує, що серед загальної чисельності ринків криті становлять від 18,0 до

22,3 %, що слід вважати недостатнім, оскільки саме на критих ринках є можливість створити відповідні умови для покращення організації торгівлі та збереження товарно-матеріальних цінностей. Разом з тим, середній розмір ринків за кількістю торгових місць постійно зростає, збільшившись за 2005–2009 рр. у середньому на 25,6 % та на 56,9 % – у критих. У середньому на 28–33 % зросла кількість підприємств, що представлені на ринках – магазинів, павільйонів, палаток, кіосків тощо. Проведені керівництвом ринків заходи щодо покращення оснащеності ринків торгово-технологічним обладнанням сприяли збільшенню чисельності в середньому на один ринок холодильного обладнання на 63,6 %, настільних ваг – на 31,9 %, контрольно-касових апаратів – на 18,2 %.

Таблиця 6

**Динаміка середніх показників розвитку матеріально-технічної бази ринків
Кіровоградської ОСС за 2005–2010 рр.**

Показник	Рік						2009 р. у відсотках до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Середній розмір ринків, місць	702,9	701,2	792,5	786,8	883,1	857,1	125,6
у тому числі критих	128,7	128,7	142,3	142,3	202,0		156,9
Частка критих ринків, %	18,3	18,4	18,0	18,1	22,9		-
Середній розмір одного стола, м	1,20	1,22	1,21	1,15	1,15		95,8
Чисельність, од.:							
- магазинів на 1 ринок	13,9	13,9	16,1	16,3	18,1		130,2
- павільйонів на 1 ринок	1,4	1,4	1,6	1,6	1,8		128,6
- кіосків, палаток на 1 ринок	264,8	264,8	309,7	312,9	353,9		133,6
Середній розмір, м ²							
- магазинів	34,4	34,4	38,6	39,6	42,8		133,1
- павільйонів	46,4	46,4	45,0	45,0	46,5		100,2
Чисельність на 1 ринок, од.:							
- холодильного обладнання	16,5	16,5	24,3	41,5	27,0		163,6
- ваг настільних	39,2	39,2	45,4	41,5	51,7		131,9
- ЕККА	3,3	3,3	4,1	3,7	3,9		118,2

Недоліки у розвитку матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської облспоживспілки та її оснащенні торгово-технологічним та іншим обладнанням, виявлені у процесі аналізу, не в останню чергу пов'язані з недофінансуванням ринків (табл. 7).

Результати аналізу показують, що фінансування ринків по роках було недостатнім.

За шість останніх років на розвиток матеріально-технічної бази було витрачено трохи більше 6 млн грн – у середньому біля 1 млн грн на рік. При цьому на нове будівництво, технічне переоснащення та реконструкцію за період, що аналізується, було витрачено лише 573 тис. грн (9,3 % від загальної суми, а в 2006 і 2008 рр. на будівництво було виділено 2,5 і

0,0 %). Половина коштів була направлена на поточний і капітальний ремонт основних засобів, дещо більше 40 % – на їх придбання.

Водночас сума фінансування суттєво відрізнялася по роках. Так, у 2005, 2006, 2007, 2010 рр. вона знаходилася в межах 1100–1380 тис. грн. У 2008–2009 рр. на обсяги фінансування негативно вплинула фінансова криза в Україні, що позначилося на сумах виділених коштів (561 і 647 тис. грн відповідно). Основні кошти у цей період були профінансовані ринками на поточний і капітальний ремонт (58,6 і 62,9 %).

нансування негативно вплинула фінансова криза в Україні, що позначилося на сумах виділених коштів (561 і 647 тис. грн відповідно). Основні кошти у цей період були профінансовані ринками на поточний і капітальний ремонт (58,6 і 62,9 %).

Таблиця 7

**Використання коштів на розвиток матеріально-технічної бази ринків
Кіровоградської облспоживспілки за 2005–2010 рр.**

Рік	Фінансування розвитку матеріально-технічної бази ринків, тис. грн						
	усього	у тому числі					
		придбання основних засобів		будівництво, технічне переоснащення, реконструкція		ремонт основних засобів	
		сума	частка, %	сума	частка, %	сума	частка, %
2005	1210	363	30,0	145	12,0	702	58,0
2006	1378	662	48,0	35	2,5	682	49,5
2007	1107	289	26,1	127	11,5	691	62,4
2008	561	232	41,4	0,0	0,0	329	58,6
2009	647	188	29,2	51	7,9	407	62,9
2010	1260	754	59,8	215	17,1	291	23,1
Разом за 2005–2010 рр.	6163	2488	40,4	573	9,3	3102	50,3
2010 р. у відсотків до 2005 р.	104,1	2,1 р.	–	148,3	–	41,4	–

Таким чином, тенденції розвитку ринкової торгівлі в Кіровоградській обл. і в системі Кіровоградської облспоживспілки характеризуються різнонаправленістю в окремі періоди розвитку, стабілізації та незначного скорочення в останні роки. Це дозволяє прогнозувати подальший розвиток ринків, удосконалення їх матеріально-технічної бази та можливість перетворення в перспективі у торговельно-сервісні центри, що може стати основою для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. – Кіровоград : ГУ Статистики у Кіровоград. обл., 2010. – 520 с.
2. Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2010 р. – К. : УКС, 2011. – 107 с.
3. Стан матеріально-технічної бази області : стат. зб. – Кіровоград : ГУ статистики у Кіровоград. обл., 2011. – 33 с.